

IRRALLINEN GENETIIVI JA OMISTUSRAKENTTEEN ONGELMA

JOHDANTO

Suomen kielen omistusrakenteiden järjestelmä on morfosyntaktisesti siten jakautunut, että genetiivi on ensisijainen omistuksen ilmaisija ns. välittömässä eli nominaalisessa omistusrakenteessa (*Isän nojatuoli*), kun taas välillisessä eli verbaalisessa omistusrakenteessa käytetään ulkopaikallissijoja (*Isällä on nojatuoli*) (termeistä välitön ja välillinen omistusrakenne ks. Kangasmaa-Minn 1993: 46). Ulkopaikallissijaisen omistusrakenteen rinnalla suomessa elää kuitenkin reliikkinä myös genetiivin varaan rakentuva välillinen omistusrakenne eli ns. datiiivigenetiivirakenne (*Isän on nälkä*), jossa genetiivimuoto on possessiivisen adverbiaalin funktiossa. Etäsukukielten omistusrakenteita tarkastelemalla voidaan päätellä, että itämerensuomalaisiin kieliin kehittynyt ulkopaikallissijainen välillinen omistusrakenne on iältään nuori ja syrjäyttänyt vanhemman, genetiivin varaan rakentuneen järjestelmän. Todennäköistä on, että ennen paikallissijaisen rakenteen syntyä (kuten vielä nykyäänkin volgalaiskielissä) genetiiviä on käytetty produktiivisena omistuksen ilmauksena sekä välillisessä että välittömässä omistusrakenteessa, johon kuuluu myös possessiivisuffiksi. Kokonaisuutena samantyyppinen mutta eri sijojen varaan rakentuva systeemi tavataan myös permiläiskielissä ja unkarissa.

Syntaktisessa mielessä genetiiviattribuutin ja datiiivigenetiivin eli genetiivimuotoisen adverbiaalin välimaastoon jäävät sellaiset genetiivimuodot, jotka esiintyvät erillään omistettavaan viittaavasta sanasta kompleksisemmassa, omistussuhteen lisäksi myös muunlaista asiaintilaa ilmaisevassa lauseessa (esim. *Tytön on käsi kipeä*, *Puhujan menivät paperit sekaisin*). Tällaisissa lauseissa omistussuhteen ohessa esitettävä predikaatio ('kipeänä oleminen' tai 'sekaisin meneminen') tekee mahdolliseksi sellaisen tulkinnan, että raken-

▷

ne olisi syntynyt genetiiviattribuutin ja sen pääsanan lohkeaman kautta (< *Tytön käsi on kipeä; Puhujan paperit menivät sekaisin*). Tällaisten genetiivimuotojen syntaktinen funktio onkin ollut kiistanalainen: ne on katsottu joko lohjenneiksi genetiiviattribuuteiksi (esim. Penttilä 1963: 346; Kangasmaa-Minn 1972: 33; Vilkuna 1989: 170) tai itsenäisiksi habiitiiviadverbiaaleiksi (Setälä 1884: 20–21 ja 1973: 47; Jokinen 1988: 351). Nimitämme tyyppiä seuraavassa *irralleiseksi genetiiviksi*.

Kirjoituksessamme tuomme muutamia uusia näkökulmia irrallisen genetiivin ongelmaan ja sitä kautta koko irrallisen genetiivin rakenteen ongelmaan eli siihen, tuleeko rakenne kokonaisuutena tulkita omistusrakenteeksi vai ei. Jos nimittäin irrallinen genetiivi katsotaan attribuutiksi, koko rakenteen erikoislaatu muuttuu ja rakenne luokittuu (in)transitiivilauseeksi, jossa omistussuhdetta ilmaistaan (epäjatkuvan) NP:n sisällä. Rakenne *Puhujan menivät paperit sekaisin* ei siten olisi omistusrakenne sen syvällisemmässä mielessä kuin *Puhujan paperit menivät sekaisin*. Lohkeama-analyysi siis erottaa irrallisen genetiivin syntaktisesti dativigenetiivistä, joka on kiistatta adverbiaali, sillä dativigenetiivirakennetta ei voida palauttaa attribuuttirakenteeseen (**Isän nälkä on on mahdoton muuten kuin edellä mainitun dativigenetiivirakenteen emfaattisena sanajärjestysvarianttina*).

Näin jyrkkä eronteko irrallisen genetiivin ja dativigenetiivin välillä on intuitiivisesti epäluonteva, ja kirjoituksessamme (luku Irrallisen genetiivin syntaksia) tuomme esille sellaisia seikkoja, jotka mielestämme tekevät lohkeama-analyysin kyseenalaiseksi ja puoltavat irrallisen genetiivin tulkitsemista itsenäiseksi possessiiviseksi adverbiaaliksi. Samalla perustelemme koko irrallisen genetiivin rakenteen pitämistä itsenäisenä omistusrakenteen tyyppinä, jota ei voida palauttaa genetiiviattribuuttirakenteeseen mutta ei myöskään ulkopaikallissijaiseen omistusrakenteeseen. Katsomme, että irrallinen genetiivi rinnastuu luontevasti dativigenetiiviin, jonka kompleksiseen predikaatioon kytkettynä varianttina sitä voidaan pitää. Eronteko on tällöin samanlainen kuin ulkopaikallissijarakenteen yksinkertaisten ja kompleksisten tyyppien *Pekalla on auto – Pekalla on auto tallissa* välillä.

Koska suomen kielessä (ja koko itämerensuomessa) genetiivin varaan rakentuva välillinen omistusrakennetyyppi on syrjäytymässä ulkopaikallissijaisen rakenteen tieltä, on myös aiheellista tarkastella genetiivirakennetta sellaisten suomalais-ugrialaisten kielten tarjoamaa taustaa vasten, joissa rakenne on yhä produktiivinen. Tästä syystä esittelemme luvussa »Volgalaiskielten genetiivistä» pääpiirteittäin genetiivin käyttöä volgalaiskielissä, joissa genetiivi on possessiivisuffiksien ohella ensisijainen omistuksen ilmaisemisen keino sekä välittömässä että välillisessä omistusrakenteessa. Suomen ja volgalaiskielten vertailun tuloksena on, että genetiivirakenteiden semanttiset ja syntaktiset käyttöehdot ovat paljolti samat molemmissa; erona on lähinnä se, että volgalaiskielissä genetiivirakenne toimii omistuksen ilmaisijana myös prototyypisissä, konkreettiseen olioon kohdistuvaa omistusta ilmaisevissa lauseissa, jollaisista se suomessa on syrjäytynyt (*Pojan on pallo). Viimeisessä luvussa pohdimme vielä yleisesti suomalais-ugrialaisten kielten omistusrakenteiden suhteita ja omistuksen ilmaisukeinojen, etenkin genetiivin ja possessiivisuffiksien levikkiä.¹

¹ Kiitämme Alho Alhoniemeä, Leena Kytömäkeä, Anneli Pajusta ja Päivi Rintalaa tämän artikkelin tekoon johtaneista keskusteluista ja kommentteista. Kiitämme myös informantteina toimineita virolaisia, mordvalaisia, marilaisia ja unkarilaisia.

TAUSTAA

*-N-GENETIIVIN HISTORIASTA

Suomalais-ugrilaisissa kielissä *n*-suffiksilla on runsaasti kieliopillisia tehtäviä. Pelkästään sijasysteemissä sen oletetaan olleen latiivin ja genetiivin sekä jälkimmäiseen historiallisesti kytketyn instruktiivin päätte. Lisäksi *n*-elementillä on ollut käyttöä myös sijasysteemin ulkopuolella nomininjohtimena, verbintaivutuksessa duaalin merkitsijänä sekä possessiivisuffiksijärjestelmässä omistetun monikollisuuden ilmaisijana (ks. Kangasmaa-Minn 1973: 40–41).

Sijapäätteen *-*n* historiasta ja sen eri tehtävien keskinäisistä suhteista on esitetty keskenään ristiriitaisia näkemyksiä. Niistä genetiivin ja instruktiivin on yleensä katsottu palautuvan samaan alkuperään. Genetiivin ja instruktiivin eroksi on tällöin oletettu genetiivin adnominaalisuus ja instruktiivin adverbaalisuus (Ravila 1941: 80). Lisäksi genetiivin päätte *-n* on haluttu kytkeä samannäköiseen adjektiivinjohtimeen, joka esiintyy etelälapissa, mordvassa ja marissa (Ravila mts. 75–77). Itkonen (1968: 202) puolestaan on katsonut, että genetiivi ja *-*n*-latiivi palautuvat yhteiseen alkuperään. Korhonen (1991: 167–168) menee vielä pitemmälle ja olettaa *-*n*-sijan olleen alkuperäisessä tehtävässään latiivi ja kehittyneen tästä sittemmin datiiviksi ja myöhemmin genetiiviksi; tällöin päätteen kaikki kolme sijafunktiota palautuisivat siis historiallisesti samaan alkuperään.

Nykyisissä suomalais-ugrilaisissa kielissä vanhojen *-*n*-sijojen varmoja, eläviä vastineita löytyy itämerensuomalaisista volgalaiskieliin mariin ja mordvaan asti. Permiläisistä ja ugrilaisista kielistä varmoja vastineita ei löydy²; samojedikielissä niitä kuitenkin on (ks. Collinder 1960: 282–284). Itämerensuomalaisten kielten genetiivi palautuu vanhaan *-*n*-genetiiviin, ja lisäksi eräissä niistä esiintyy instruktiivia. Yleensä latiivin päätte on selvinnyt nykykieliin produktiivisena sijana ainoastaan illatiivin päätteen osana. Etäsuokielistä lapissa on vanhan *-*n*-genetiivin jatkaja, mutta sen *-n*-suffiksi on säilynyt johdonmukaisesti ainoastaan etelälapissa; muualla se elää eräissä pronomini- ja muodoissa (Korhonen 1981: 212–213). Latiivin *-*n* puolestaan elää lapissa — itämerensuomen tavoin — osana illatiivin päätettä (ks. Korhonen 1988: 279). Erikoinen latiivin käyttö on ns. puolikongruenssi, jossa illatiivi- tai lokatiivimuotoisen pääsanana edellä adjektiiviattribuutin muoto esiintyy genetiivin näköisessä sijassa; Korhosen (1981: 228) mukaan tämä puolestaan palautunee vanhaan *-*n*-latiiviin. Volgalaiskielissä *-*n*-genetiivin jatkaja on nykygenetiivi, jonka päätte on mordvassa *-ń* ja marissa *-n*. Mordvan datiivi, jolla on useita päätteitä (MdE *-ńeń*, *-ńé(ń)*, MdM *-ńdi*, *-ńi*) sisältäneen myös yhtenä osana vanhan genetiivipäätteen (datiivin päätteen taustasta ja datiivin käytöstä ks. Alhoniemi 1992: 43; Bartens 1996: 9–10). Varma vastine sisältyy myös marin datiivin *-lan*-pääteeseen, jossa esiintyvä *-n*-aines on vanhan latiivin jatkaja.

Genetiivin adnominaalista alkuperää ei ole hyväksytty yksimielisesti: Kangasmaa-Minn (1972: 34) katsoo, että »[genetiivin erilaisten tehtävien levikki] näyttäisi viittaavan siihen, että genetiivin adverbaalinen funktio on adnominaalista alkuperäisempi, suomen kielessä jonkinmoisena rudimenttina säilynyt». Kangasmaa-Minnin näkemyksen kanssa

² Ks. kuitenkin Rédei (1988: 382), joka yhdistää permiläiskielten instrumentaalin kantakielen genetiivisuffiksiin *-*n* (tai *-*na* -lokatiiviin).

sopusoinnussa on yllä mainittu Korhosen (1991) näkemys genetiivin latiivisesta taustasta. Korhonen (mts. 166) perustelee tätä latiivin yleisellä leviämisellä datiivin funktioon uralilaisen kielikunnan eri kielissä ja typologisesti yleisemminkin. Tällöin olisi oletettava, että latiivi olisi ensin saanut käytön habitiivisena tulosijana ja kieliopillistuessaan menettänyt myöhemmin tulosijan merkitystään: volgalaiskielissä se onkin joutunut jopa oppositioon uuden datiivisijan kanssa.

Ainakin genetiivin osalta *-*n*-sijan historia kytkeytyy myös omistuskonstruktioiden historiaan. Genetiivi esiintyy useissa suomalais-ugrilaisissa kielissä sekä nominaalisessa omistuskonstruktiossa genetiiviattribuutin sijana että verbaalisessa konstruktiossa habitiivisen tai possessiivisen adverbiaalisen sijana. Suomalais-ugrialaisten kielten omistusrakenteet ovat kuitenkin niin heterogeenisiä, että niiden perusteella on lähes mahdotonta esittää kantakielen omistusrakennetta koskevia rekonstruktioita (ks. Itkonen 1966: 310–311). Permiläisissä ja ugrilaisissa kielissä ensisijainen omistuksen ilmaisija on possessiivisuffiksi. Volgalaiskielten omistusrakenteissa genetiivi esiintyy possessiivisuffiksilla rinnalla. Vain itämerensuomi ja lappi käyttävät genetiiviattribuuttia (ja paikallissijaista habitiiviadverbialia) ensisijaisena omistuksen ilmaisukeinona; niiden omistusrakenteissa possessiivisuffiksilla on selvästi marginaalisempi tehtävä kuin muissa mainituissa kielissä.

SEMANTTISET JA SYNTAKTISET OMISTUKSEN ILMAUKSET

Omistuksen ilmausten ryhmittelyssä voidaan soveltaa toisaalta syntaktisia ja toisaalta semanttisia kriteerejä. Syntaktisin perustein suomalais-ugrialaisten kielten omistusrakenteet ovat jaettavissa ensinnäkin kahteen pääryhmään, nominaalisiin (genetiiviattribuutin sisältäviin) eli välittömiin ja verbaalisiin eli välillisiin omistuskonstruktioihin (Kangasmaa-Minn 1993). Tarkemmin rakenteita voidaan ryhmitellä käyttämällä perusteena niitä muotokeinoja, joilla ne ilmaisevat omistussuhteen (esim. genetiivimuoto, possessiivisuffiksi, *habeo*-verbi, paikallissijat).

Semanttiselta kannalta omistussuhteiden joukossa voidaan erottaa toisistaan *possessiiviset*, *habitiiviset* ja (*habitiivis-*)*lokaaliset suhteet*. Possessiivisessä suhteessa on kyse prototyypisistä omistussuhteista, jossa omistettava kuuluu pysyvästi omistajalle tai on sen erottamaton osa. Habitiivinen suhde on väliaikaisempaa hallussaoloa (johon ei liity varsinaista omistamista), ja lokaalinen suhde on puhdas fyysisen läheisyyden suhde. Tämä jako vastaa suunnilleen Heinen (tulossa: luku 1.3) toisistaan erottamia kolmea typologisesti yleistä omistusilmausten semanttista tyyppiä: pysyvää, väliaikaista ja fyysistä omistusta.

On huomattava, että muodon ja merkityksen suhde ei omistusrakenteissa ole yksiyksinen sillä tavoin, että sama rakenne ilmaisisi aina samanlaista suhdetta. Jo nykysuomi osoittaa, että yksi ja sama omistusrakenne voi ilmaista monentyypisiä possessiivisiä, habitiivisiä tai lokaalisia suhteita (1).

1. Pekalla on auto / Jussin auto / keuhkokuume / leipää / pölyistä.

Toisaalta semanttisesti samanlaista suhdetta voidaan ilmaista usealla eri rakenteella (2–4).

2. [omistuskonstruktio:] Pekalla on auto rikki.
3. [irrallinen genetiivi:] Pekan on auto rikki.
4. [genetiiviattribuutti:] Pekan auto on rikki.

Koska rakennetyypin ja merkityksen suhde ei ole yksiyksinen, on katsottava, että omistusrakenteiden tyypittelyä ei voida perustaa suoraan niiden ilmaisemien omistussuhteiden tyypittelyyn. Tästä syystä jotakin yksittäistä, kahdelle konstruktiolle yhteistä merkityspiirrettä ei voi vielä pitää todisteena rakenteiden syntaktisesta yhteenkuuluvuudesta. Tämä periaate on esillä esittäessämme huomautuksia ns. lohkgenetiivianalyyseihin vastaan luvussa »Lohjennut attribuutti vai possessiivinen adverbialiaali?», sillä omistettavaa ilmaisevasta sanasta erillään esiintyvän genetiivimuodon pitämistä lohkgenetiivinä on joskus puolustettu sillä seikalla, että sen ja genetiiviattribuuttirakenteen ilmaisema possessiivinen suhde on semanttisesti samankaltainen.

IRRALLISEN GENETIIVIN SYNTAKSIA

MIKÄ IRRALLINEN GENETIIVI ON?

Sen ohella, että genetiivi toimii nyky-suomessa³ genetiiviattribuutin sijana, sillä on huomattava määrä muita kieliopillisia tehtäviä. Kangasmaa-Minn (1972) luokittaa genetiivin käytöt adnominaalisiin ja adverbaalisiin. Adnominaalisista käyttötyypeistä keskeisin on tietysti genetiiviattribuutti; lisäksi Kangasmaa-Minn mainitsee adjektiivin määritteen (*vaaksan pituinen*), postposition määritteen (*talon takana*), useiden nominaalirakenteiden subjektin (nessiivinen, permissiivinen, partisiippi-, temporaali-, modaali-, finaali- ja agenttirakenne) sekä ns. itsenäistyneen genetiivin (tyyppi *Meidän pidettiin kiirettä*). Adverbaalisia funktioita taas ovat Kangasmaa-Minnin jaottelussa adnominaalis-adverbaalinen genetiivi (*Puhujan menivät paperit sekaisin*), adverbialistunut genetiivi (*Pojan paleltuivat korvat*), predikatiivistunut genetiivi (*Metsä on valtion*), lauseen määritteenä esiintyvä genetiivi (*Hänen nousi pala kurkkuun*), latiivi-genetiivi (*Lapsen on varmasti nälkä*) ja transitiviverbin yhteydessä esiintyvä genetiivi (*Mitä sen isännän on tehty siellä Hel-singissä?*). Seuraavassa tarkastelemme genetiivin tehtävistä vain niitä, joiden voi katsoa suoraan liittyvän omistuksen ilmaisemisen ja omistuskonstruktioiden historiaan. Jätämme siksi käsittelemättä adjektiivin ja postposition yhteydessä esiintyvät genetiivit⁴, upoterakenteiden subjektin sijana toimivat genetiivit ja predikatiivistuneen genetiivin.

Omistussuhteiden ilmaisukeinojen historian kannalta tärkeintä lienee selvittää genetiiviattribuutin, adnominaalis-adverbaalisen genetiivin, adverbialistuneen genetiivin ja lauseenmääritegenetiivin keskinäinen suhde. Nämä muodostavat syntaktisen jatkumon, jossa omistajaan ja omistettavaan viittaavien muotojen välinen syntaktinen kiinteys vaih-

³ Irrallisen genetiivin käytössä on eroja murteittain; Lauseopin arkiston materiaaleissa siitä on esiintymiä enimmäkseen länsimurteissa (lounaismurteet, lounaiset siirtymämurteet, hämäläismurteet ja pohjalaismurteet); joitakin esiintymiä on itämurteistakin. Itämurteissa lienee ollut vallalla karjalan ja viron tyyppinen tendenssi, jossa adessiivi korvaa irrallisen genetiivin (ks. myös Kangasmaa-Minn 1966: 44).

⁴ Genetiivin ja postposition muodostama rakennehan palautuu historiallisesti genetiiviattribuuttirakenteeseen.

telee. Jatkumon toisessa päässä on nominaalinen omistuskonstruktio eli genetiiviattribuut-
tirakenne ($N_{Gen} N_{Nom}$), jossa genetiivin funktio on puhtaasti adnominaalinen, ja toisessa
päässä verbaalinen »datiivigenetiivikonstruktio» ($N_{Gen} + V + N_{Nom}$), jossa genetiivimuoto
on kiistatta adverbiaalinen funktiossa. Näiden välille jäävät rakennetyypit, joissa genetiivi-
muoto on tulkittu joko (pääsanastaan lohjenneeksi) attribuutiksi tai itsenäiseksi adverbii-
aaliksi.

LOHJENNUT ATTRIBUUTTI VAI POSSESSIIVINEN ADVERBIAALI?

Genetiivimuotoisten elementtien syntaktista analyysia vaikeuttaa yleisestikin niiden lau-
seaseman vaihtelevuus. Jo nominaalilausekkeen sisällä genetiiviattribuutin paikka vaih-
telee ja saattaa heijastaa merkityseroa (esim. *linja-auton vanha rengas* vs. *vanha linja-
auton rengas*; ks. Hakulinen ja Karlsson 1979: 116–117; Jokinen 1988: 359–362). Syn-
taktisessa mielessä kyse on tällöin kuitenkin aina genetiiviattribuutista, vaikka lausekkeen
sanajärjestys määrääkin sen, mitä attribuutin käsitetään määrittävän (ensimmäisessä esi-
merkissä *vanhaa rengasta*, toisessa *rengasta*).

Hankalammaksi genetiivimuodon syntaktinen määrittäminen käy silloin, kun se esiin-
tyy lauseessa erillään omistuksen kohdetta ilmaisevasta sanasta. Esimerkki tästä on Kan-
gasmaa-Minnin (1972) mainitsema *Puhujan menivät paperit sekaisin*, jossa omistussuh-
de vallitsee 'puhujan' ja 'paperien' välillä mutta verbi sijaitsee genetiivimuodon ja omis-
tettavaa ilmaisevan subjektin välillä. Tämäntyyppiset esimerkit on usein haluttu tulkita
genetiiviattribuutin lohkeamiksi, joissa genetiiviattribuutti olisi esim. subjektin ja verbin
inversion takia erkaantunut pääsanastaan (esim. Penttilä 1963: 346; Kangasmaa-Minn
1972: 33; Vilkuna 1989: 170). Tämän käsityksen mukaan lauseessa esiintyy epäjatkua
NP (Vilkuna 1989: 170).

Tällaiset irrallisen genetiivin rakenteet voidaan kuitenkin tulkita toisinkin. Muistetta-
koon, että edellä mainitussa genetiivin käyttöjen tyypittelyssään Kangasmaa-Minn (1972)
pitää »adnominaalis-adverbaalista» ja »adverbiaalistunutta» genetiiviä nimenomaan ad-
verbaalisen (eikä adnominaalisen) genetiivin alatyyppeinä. Myös Penttilä (1963: 346)
huomauttaa, että lauseessa *Puhujan meni konseptit sekaisin* esiintyvä genetiivimuotoinen
sana voidaan käsittää paitsi adnominaaliseksi (vrt. *Puhujan konseptit menivät sekaisin*)
myös adverbaaliseksi (vrt. *Puhujalta meni konseptit sekaisin*). Viime aikoina aihetta si-
vunneista tutkijoista ainakin Jokinen (1988) puoltaa adverbiaalitulkintaa käyttämällä
perusteluinaan mm. possessiivisuffiksin harvinaisuutta tässä rakenteessa sekä rakenteen
semanttista tehtävää; siinä »tilanteen toteamisen sijasta korostetaan jotain tapahtuvaksi
jollekin» (Jokinen 1988: 351).

LOHKOGENETIIVITULKINNAN ONGELMAT

Se, onko irrallinen genetiivi haluttu tulkita lohjenneeksi attribuutiksi vai adverbiaaliksi,
näyttää riippuneen suuresti siitä, mihin toiseen lauseessa esiintyvään elementtiin genetiiv-
imuotoisella sanalla tajutaan olevan (possessiivinen) suhde. Lohkorakennetulkintoja on
esitetty etenkin sellaisista esimerkeistä, joissa omistussuhde vallitsee genetiivimuodon ja
subjektin tarkoitteiden välillä (ks. edellä annettuja esimerkkejä); sitä vastoin sellaiset esi-
merkit, joissa suhde vallitsee genetiivimuodon ja muunlaisen elementin (esimerkiksi lo-

kaalisen adverbialin) välillä, on tulkittu adverbaalisiksi. Niinpä Penttilä (1963: 346) katsoo adverbaalisen genetiivin edustumaksi (eikä lohkorakenteeksi) sellaisen kuin *Pojan on mennyt menestys päähän*, jota ei hänen mukaansa voisi johtaa rakenteesta *Menestys on mennyt pojan päähän*. Kangasmaa-Minn (1966: 41) puolestaan mainitsee, että jos tämä Penttilän esimerkki voitaisiin palauttaa attribuuttirakenteeseen, se olisi *Pojan menestys on mennyt päähän*; tästä se olisi syntynyt inversion kautta. Hän pitää kuitenkin tällaista oletusta epäluontevana ja päättyy siksi pitämään genetiivimuotoa tässä lauseenmäärittteenä. Lohkogenetiivitulkinnan hylkäämistä näissä tapauksissa Kangasmaa-Minn perustelee vielä seuraavasti: »Joissain esimerkeissä adverbaalinen genetiivi näyttää voivan liittyä myös paikan adverbialiin: *Pojan jäi lakki päähän*. Tämä on kuitenkin silmänlumetta, minkä huomaa paikallissijamäärittteen leksikaalista merkitystä muuttamalla: *Pojan jäi lakki maahan*» (Kangasmaa-Minn 1966: 42). Tähän voidaan kuitenkin huomauttaa, että yhtä lailla vaihteleva on genetiivimuodon ja subjektin välinen possessiivinen kytkös, eikä lause *Pojan meni tikku sormeen* puhukaan »pojan tikusta» vaan nimenomaan »pojan sormesta»⁵.

Käsitys, jonka mukaan lohjennut genetiiviattribuutti tai muunlainen itsenäinen omistajanilmaus on kytkettävä juuri subjektiin eikä esim. lokaaliseen adverbialiin, on elänyt sitkeästi fennistiikassa. Esimerkiksi Nikanne (1990: 192) katsoo, että jopa ulkopaikallissijaisessa kompleksisessa omistusrakenteessa *Maijalla on sormi nenässä* (jossa lohkeamasta ei voi olla kyse, sillä lauseketta *Maijalla sormi ei suomen kielessä ole) »possessiivinen suhde on ainoastaan *Maijan* ja *sormen* välillä [mutta] *Maijan* ja *nenän* välinen possessiivinen suhde on pragmaattinen päätelmä – – ». Näyttää kuitenkin siltä, että itse rakenne ei tässä millään tavoin määrää sitä, mihin elementtiin possessiivisen suhteen tajuutaan kohdistuvan, vaan tulkinta riippuu suoraan sanasemanttisista tekijöistä. Kyse on samanlaisesta ilmiöstä kuin Alhoniemen (1975: 9) mainitsemassa esimerkkiparissa *Mies keittää puuroa kattilassa* vs. *Mies keittää puuroa hellan ääressä*; niissä paikanilmauksen merkitys ratkaisee, minkä olion paikasta tajutaan olevan puhe.

Sen lisäksi, että subjektiin kytkeytyvän »lohkogenetiivin» (*Miehen meni jalka poikki*) ja muuhun elementtiin kytkeytyvän adverbaalisen tai lauseenmäärittteenä toimivan genetiivin (*Pojan meni tikku sormeen*) erottaminen toisistaan on semanttisesti epäluonteva ratkaisu, se voi johtaa myös syntaktisiin ongelmiin. Rakenteessa [$N_{Gen} + V + N_{Nom} + N_{Lok}$] ilmaistavan omistussuhteen mahdollisuus vallita paitsi genetiivimuodon ja subjektin myös genetiivimuodon ja lokaalisen elementin välillä näkyy nimittäin suoraan lauseen syntaktisessa rakenteessa possessiivisuffiksien käyttönä. Possessiivisuffiksi voi esiintyä paitsi subjektin myös adverbialin yhteydessä (5 ja 6).

5. Minun on pääni niin kipeä.
6. Minun meni tikku sormeeni.

Formaalisista tekijöistä ainakaan possessiivisuffiksin käyttäytyminen ei näin ollen puolla subjektiin ja muunlaiseen syntaktiseen elementtiin kytkeytyvien irrallisten genetiivimuo-

⁵ Syntaktisesti tällöin ei tietenkään voisi olla kyse inversiosta, sillä mainituissa esimerkeissä lokaalinen elementti ei sijaitse verbin jäljessä vaan lopussa. Vähemmälle huomiolle lienee jäänyt se mahdollisuus, että lohkeama syntyisi eksistentiaalisessa rakenteessa, esim. *Mun käteeni tuli haava* → *Mun tuli käteen(i) haava*, jolloin inversio voisi selittää myös lokaalisen adverbialin ja sitä määrittävän genetiiviattribuutin erkanemisen.

tojen pitämistä toisistaan syntaktisesti erilaisina. Ainoa yhtenäisen kokonaiskuvan säilyttävä ratkaisu onkin pitää molempia yhden ja saman tyyppin edustumina — joko attribuutin lohkeamina tai genetiivin adverbaalisina käyttöinä. Näistä vaihtoehdoista adverbaaliseksi genetiiviksi tulkitseminen on luontevampi ratkaisu, sillä sen avulla kyetään kuvaamaan sellaisetkin irrallisen genetiivin käyttötavat, jotka yllä osoittautuivat lohkeamatulkinnalle ongelmallisiksi. Samalla voidaan ainakin genetiivin kuvauksessa luopua ongelmallisesta⁶ epäjatkuvan lausekkeen käsitteestä.

Toinen ongelma, johon lohkokogenetiivitulkinna törmää, on se, että rakenteen taustaksi oletetun attribuuttirakenteen etsiminen voi joskus johtaa muidenkin syntaktisten suhteiden vaihtumiseen, ja tällöin ei enää olekaan kyse samasta rakenteesta. Esimerkit 7 ja 8 sisältävät — ainakin yhden tulkinnan mukaan — adjektiiviattribuutin, joka liittyy omistettavaan ilmaisevaan subjektiin. Jos lauseenalkuinen genetiivimuotoinen sana nyt tulkitaan lohjenneeksi attribuutiksi, joudutaan adjektiiviattribuutin tulkinta samalla välttämättä muuttamaan predikatiiviksi.

7. Kova tupakin polttaja ja tuli keuhkoon syäpä / ja sitte mutt- ei se / kärsinys siitä syävästä juur mittään *sen-oli nin heikko syrän*—. (Koke LA 1221/273) [? < sen sydän oli heikko]
8. Laaksosem Matti pankijjohtaja ni-oli kirjoitusmiehenä ja sano-et et sans sää ko *sun on kovempi ääni* ni sanot ni — (Tar LA 1491/530) [? < sun ääni on kovempi]

Genetiivimuotoisen sanan käsittäminen attribuutiksi pakottaa siis samalla vaihtamaan mahdollisen adjektiiviattribuutin predikatiiviksi (*sen sydän oli heikko; sun ääni/äänesi on kovempi*), jolloin kyse on kokonaan toisesta rakenteesta.⁷

Viimeaikaisessa fennistiikassa lohkeamaoletuksen puolesta on esittänyt argumentteja Vilkuna (1989: 172–173). Hänen kahdesta pääargumentistaan toinen on semanttinen ja toinen syntaktinen. Semanttinen perustelu on se, että koska genetiivimuotoinen omistajanilmaus ja ulkopaikallissijainen adverbiaali eivät ole vapaasti vaihdettavissa keskenään, irrallisen genetiivin rakennetta ei voi pitää omistusrakenteena vaan se on tulkittava lohkeamaksi (»displaced possessor»). Siksi Vilkunan mukaan lauseista *Mun lähti mieheni merille* ja *Minulta lähti mies merille* vain ensimmäinen merkitsee välttämättä, että kyse on puhujan aviomiehestä, kun taas jälkimmäinen voisi olla yhtä hyvin esim. työpaikan esimiehen jostakin alaisestaan sanoma. Kyse ei siis ole definiittisestä (yksiyksisestä) suhteesta. Tähän voi lisätä, että irrallisen genetiivin rakenne — toisin kuin ulkopaikallissija-

⁶ Ongelmallisimpia inversio-oletukselle ovat sellaiset tapaukset, joissa genetiiviattribuuttia edeltää toinen määrite, esim. demonstratiivipronomini: *Se Pekan nuorempi veli kuoli syöpään*. Tätä vastaava irrallisen genetiivin rakenne ei suinkaan ole **Se Pekan kuoli nuorempi veli syöpään* vaan *Pekan kuoli se nuorempi veli syöpään*, jota ei voi katsoa verbin ja lausekkeen *Se Pekan nuorempi veli* inversion kautta syntyneeksi. Ainoa mahdollisuus pitää lausekelähtöisyydestä kiinni olisi katsoa pelkän genetiiviattribuutin siirtyneen NP:n ulkopuolelle. (Huomattakoon, että **Pekan se nuorempi veli* on lähtörakenteeksi mahdoton.)

⁷ Toinen mahdollisuus on tosin tulkita adjektiivi molemmissa tapauksissa predikatiiviksi. Tätä puoltaa sellaisten rakenteiden olemassaolo kuin *Sen oli niin heikko tuo sydän; Sun on kovempi tuo ääni*, joissa *heikko tuo sydän* ja *kovempi tuo ääni* eivät ole lausekkeita. Toisaalta attribuuttitulkinna olisi ilmeisesti ensisijainen ulkopaikallissijan varaan rakentuvassa samanlaisessa rakenteessa (*Sillä oli niin heikko sydän*) huolimatta siitä, että nytkin on mahdollinen myös *Sillä oli niin heikko tuo sydän*.

rakenne — näyttää oikeastaan aina ilmaisevan kiinteää possessiivista eikä pelkkää habitiivista suhdetta omistajan ja omistettavan välillä (vrt. esimerkkiin 15 alla). Se, miten tämä irrallisen genetiivin ja ulkopaikallissijaisen omistusrakenteen välinen semanttinen ero puoltaisi juuri lohkorakennetulkintaa, ei ole kuitenkaan selvää. Onhan mahdollista pitää irrallisen genetiivin rakennetta itsenäisenä omistuskonstruktiona, joka eroaa semanttiselta ja syntaktiselta käyttäytymiseltään ulkopaikallissijaisesta rakenteesta.

Selvästi suurempi semanttisten käyttöalojen ero voidaan itse asiassa havaita irrallisen genetiivin rakenteen ja genetiiviattribuuttirakenteen välillä. Genetiiviattribuuttirakenteella voidaan ilmaista monenlaisia relaatioita, joissa aina ei ole kyse minkäänlaisesta omistussuhteesta (ks. Kangasmaa-Minn 1972: 29–33); tarkasteltakoon esim. sellaisia kuin *kuusen oksa*, *markan jäätelö*, *raitiovaunun kuljettaja*, *ihmisen tyhmyys* ja *homeen haju*. Irrallisen genetiivin rakennetta ei voida muodostaa juuri muista kuin tyypillisistä possessiivisen suhteen ilmauksista, joissa genetiivimuodon tarkoite on elollinen. Tästä syystä outoja ovat elotontarkoitteisen genetiivimuodon sisältävät ?*Kuusen meni latva poikki* (vrt. *Miehen meni käsi poikki*), ?*Raitiovaunun kuoli kuljettaja* (vrt. *Tytön kuoli isä*), ?*Talon meni savupiippu rikki*, vaikka ne implikoivat yksiyksisen suhteen (’kuusen ainoa latva’, ’raitiovaunun ainoa kuljettaja’, ’talon ainoa savupiippu’). Täysin mahdottomia olisivat sellaiset kuin **Markan on jäätelö hyvää* ja **Homeen oli haju kauhea*, koska niissä ei ilmaista omistussuhdetta. Edes elollistarkoitteinen genetiivimuoto ei näytä helposti voivan esiintyä irrallisena, jos oletettuna pääsanana esiintyy teonnimi ja genetiivimuoto ilmaisisi toiminnan kohteen (**Presidentin järkytti murha koko kansaa*). Toisaalta toiminnan suorittajaa (*Miehen kävi juoksu vaivalloiseksi*) ilmaiseva genetiivimuoto on luontevampi etenkin silloin, kun genetiivimuoto on kokijan roolissa. Epäluontevampi onkin jo *Miesten lakkasi laulu yllättäen*, jossa kokijatulkintaa ei synny. Tässä mielessä irrallisen genetiivin rakenteen käyttöala kattaa vain pienen osan genetiiviattribuutin käyttöalasta.

Toinen Vilkunan (1989) mainitsema lohkorakennetulkintaa puoltava perustelu on syntaktinen ja liittyy possessiivisuffiksien käyttöön: irrallisen genetiivin rakenteessa esiintyessään possessiivisuffiksi käyttäytyy samoin kuin genetiiviattribuutin kanssa samassa NP:ssä esiintyessään (Vilkuna 1989: 172).

9. Sen jalka.
10. Sen meni jalka / *jalkansa poikki.
11. Sen / hänen on sääli isäänsä.
12. Hänen jalkansa.
13. Hänen meni jalkansa poikki.

Vilkuna (1989: 173) katsoo, että jos genetiivinen T (= teemapositioon sijoittunut elementti) olisi todella habitiiviadverbiaali eikä lohjennut attribuutti, sen odottaisi joko hyväksyvän possessiivisuffiksin muotoon *jalkansa* lauseessa 10 (vrt. lauseeseen 11, jossa possessiivisuffiksi esiintyy ja jossa lohkeamasta ei voi olla kyse) tai sitten muodon *jalka* tulisi esiintyä ilman possessiivisuffiksia myös lauseessa 13, jossa habitiivi on *hänen*. Koska näin ei ole, possessiivisuffiksien käyttö on Vilkan mukaan irrallisen genetiivin rakenteessa samanlaista kuin NP:n sisällä (9 ja 12). Tätä havaintoa kiistämättä voi huomauttaa, että

▷

possessiivisuffiksi ei ole irrallisen genetiivin rakenteessa persoonapronomininkaan yhteydessä pakollinen vaan valinnainen elementti, jonka hyväksyttävyyttä näyttää vaihtelevan predikaation tyyppin ja possessiivisen suhteen laadun mukaan. Esimerkiksi *Hänen meni jalka poikki* tuskin olisi mahdoton possessiivisuffiksillisen lauseen 13 vaihtoehtona; samanlainen vaihtelu esiintyy sellaisessa kuin *Minun on pää/pääni kipeä*. Genetiiviattribuutin sisältävät lausekkeet **Hänen jalka* ja **Minun pää* eivät ole tässä mielessä (yleiskielessä) hyväksyttäviä; puhekielessä tilanne tosin on toinen. Possessiivisuffiksin kannalta erityisen mielenkiintoinen on tyyppi *Hänen meni sormi suuhun*, jossa possessiivinen suhde kohdistuu sekä subjektin tarkoitteeseen ('sormi') että lokaalisen adverbiaalinen tarkoitteeseen ('suu'). Tästä syystä possessiivisuffiksin sijoittaminen yksinomaan jompaankumpaan ei tunnu kovin luontevalta (vrt. *?Hänen meni sormensa suuhun* tai *?Hänen meni sormi suuhunsa*). Samoin esimerkin muuntaminen genetiiviattribuutirakenteeksi rajoittaisi eksplisiittisesti ilmaistun omistussuhteen vain jompaankumpaan osanottajaan ja olisi siksi pragmaattisesti outo (*Hänen sormensa meni suuhun* tai *Sormi meni hänen suuhunsa*).

IRRALLINEN GENETIIVI JA OMISTUSKONSTRUKTIO

Edellä on todettu, että irrallisen genetiivin konstruktio eroaa semanttiselta käyttöalaltaan genetiiviattribuutirakenteesta. Toisaalta, kuten Vilkunan (1989) huomioidut osoittavat, irrallisen genetiivin rakenne ei ole käyttäytymiseltään identtinen myöskään ulkopaikallissijaisen omistusrakenteen kanssa. Niiden semanttinen pääero on, että irrallisen genetiivin rakenne edellyttää aidon possessiivisen suhteen vallitsemista omistajan ja omistettavan välillä, ja pelkkä habitiivinen suhde ei mahdollista irrallisen genetiivin käyttöä. Tämä näkyy selvästi ulkopaikallissijaisen ja genetiivimuotoisen omistajanilmauksen hyväksyttävyyserona silloin, kun varsinaisen possessiivisen suhteen puuttuminen käy lauseesta ilmi (14 ja 15).

14. Minulla on Pekan auto tuossa pihalla.
15. *Minun on Pekan auto tuossa pihalla.
16. Minun on auto(ni) tuossa pihalla.

Seurausta irrallisen genetiivin ilmaiseman possessiivisen suhteen pysyvyydestä lienee myös se, että eräissä samanaikaisesti habitiivista ja lokaalista siirtymää ilmaisevissa omistusrakenteissa vain paikallissijat (ablatiivi ja allatiivi) implikoivat habitiivisen suhteen alkamista tai loppumista siirtymän myötä, genetiivi ei. Vaikka lauseet *Minulta karkasi nuorin poika kotoa* ja *Minun karkasi nuorin poikani kotoa* ilmaisevat saman lokaalisen siirtymän, vain ablatiivi esittää myös habitiivisen suhteen loppumisen. Genetiivi ei aiheuta tällaista implikaatiota, mikä näkyy semanttisena erona lauseissa *Minun karkasi nuorin poikani sisäoppilaitoksesta kotiin* ja *Minulta karkasi nuorin poika sisäoppilaitoksesta kotiin*; vain jälkimmäinen merkinnee, että puhuja on itse ollut paikalla karkaamisen tapahtuessa. Samoin parissa *Pekalta katosi veroilmoitus matkalla veroilmoitukseen* vs. *Pekan katosi veroilmoitus matkalla veroilmoitukseen* ablatiivi synnyttää genetiiviä herkemmin sen vaikutelman, että Pekka oli itse viemässä veroilmoitustaan veroilmoitukseen, kun se katosi (ja siirtymä on sekä habitiivinen että lokaalinen); genetiivirakenteessa tulkinta voi olla, että

veroilmoitus katosi esim. postissa. Ulkopaikallissijoista irrallista genetiiviä vastaisi tällaisissa ilmauksissa lähinnä adessiivi siksi, että se voi esitellä eräänlaisen habitiivisen näyttämön, jossa asiointi ilmenee; esimerkkejä tästä ovat sellaiset puhekielelle tyyppilliset adessiivirakenteet kuin *Meillä karkasi poika sisäoppilaitoksesta kotiin*, *Mulla katosi veroilmoitus matkalla verotoimistoon*, joissa ei implikoida omistajan läsnäoloa lokaalisen muutoksen tapahtuessa.

Myös possessiivisuffiksin käytössä irrallisen genetiivin rakenne eroaa ulkopaikallissijakonstruktiosta, jonka perusrakenteeseen possessiivisuffiksi ei kuulu. Sen lisääminen ulkopaikallissijakonstruktion saa siksi aikaan merkityslisän. Lause *Pekalla on auto* ilmaisee eri asian kuin *Pekalla on autonsa*: vain ensimmäinen ilmaisee tyyppillisen omistussuhteen, mutta jälkimmäisellä on erikoistulkinta (esim. 'Pekalla on autonsa mukanaan'). Paikan adverbiaalinen sisältävien kompleksisten omistusrakenteiden *Minulla on tietokone työpaikalla* ja *Minulla on tietokoneeni työpaikalla* välillä saattaa vallita sellainen merkitysero, että ensimmäisessä puhe on puhujan käytössä olevasta (muttei hänen omistamastaan) tietokoneesta, jälkimmäisessä nimenomaan puhujan omasta tietokoneesta. Vastavissa genetiivikonstruktioissa (*Minun on tietokone työpaikalla* ja *Minun on tietokoneeni työpaikalla*) puhe olisi ilmeisesti aina puhujan omasta koneesta. Ulkopaikallissijarakenteessa subjektiin liittyvä possessiivisuffiksi siis täsmentää habitiivisen suhteen possessiiviseksi, mutta irrallisen genetiivin rakenteessa suhde on jo muutenkin possessiivinen eikä possessiivisuffiksin läsnäolo tai puuttuminen muuta sitä.

Irrallisen genetiivin rakenne ja ulkopaikallissijarakenteen eroavat toisistaan myös käyttöalojensa suhteen. Genetiivirakenne on käytöltään selvästi ulkopaikallissijarakennetta epäyhtenäisempi, ja sen käyttöalassa on aukko juuri prototyypisimmän omistuksen ilmauksen eli yksittäiseen konkreettiseen olioön kohdistuvan omistussuhteen kohdalla. Tätä suhdetta genetiivirakenne ei pysty ollenkaan ilmaisemaan, sillä sellainen lause kuin **Pojan on pallo* on mahdoton⁸. Vain ulkopaikallissijarakenteen käy: *Pojalla on pallo*. Kuitenkin irrallinen genetiivi pystyy toimimaan omistajan ilmaisijana heti, kun rakenteeseen upotetaan kompleksisempi predikaatio, jossa omistuksen kohdetta luonnehditaan jollain tavalla. Predikaationa voi toimia paikan tai olotilan ilmaus (*Puhujan [puhujalta] menivät paperit sekaisin*), mutta jo pelkkä adjektiiviattribuutin sijoittaminen omistettavaa ilmaisevan subjektin edelle voi — kuten esimerkit 7 ja 8 osoittavat — tehdä genetiivirakenteen mahdolliseksi (*Sun [sulla] on kovempi ääni*, *Sen [sillä] oli heikko sydän*⁹). Hyväksyttävyyden voi aikaansaada myös erityinen verbi (*Pojan [pojalta] kuoli kissa*, vrt. **Pojan [pojalla] oli kissa*), subjektina esiintyvä sisäisen fyysisen tai psyykkisen tilan

⁸ Vanhasta kirjasuomesta löytyy kuitenkin seuraava esimerkki genetiivin varaan rakentuvasta varsinaisesta omistusrakenteesta: — *sillä ei minun puheni ole teisä sia* (S 1642 Joh. 8:37); — *sillä ei minun puhellani ole teisä sia* (S 1685 Joh. 8:37). Samantyyppinen esimerkki esiintyy Agricolalla: *Sille ettei minū Puheni ole sija teisse* (ole 227013; Index Agricolaensiksen mukaisesti viitenumerot ilmoittavat predikaattiverbin sijainnin tekstissä). Agricola on kuitenkin voinut käyttää genetiiviä tulosijan funktiossa; kuten tuonnempana esitämmme (esimerkit 19–21), Agricolalla genetiivi esiintyy useimmiten suuntasijan asemassa. Jos se esiintyy olotilan asemassa, lauseen merkitys on nesessiivinen, esim. *Mite minun ombi sinun cansas Jesu* (ombi 212214). Tällöin edellinen esimerkki olisi ikään kuin: *sillä ei minun puheelleni ole teissä sijaa*. Tämä on mahdollinen tulkinta, koska Agricolalla tyyppillisessäkin omistusrakenteessa esiintyi habitiivisena sijana allatiivi sen verran usein, ettei pelkästä lipsahduksesta voi olla kysymys (esim. *Sinulle ombi waldainen Käsiuarsi*, — ; ombi 334119). Tällainen allatiivi on korvattu adessiivilla v:n 1642 Raamatussa, ja v:n 1685 Raamatussa edellä esitetyn esimerkin genetiivikin on voitu tajuta adessiivista vastaavaksi.

⁹ Mikäli attribuuttitulkinna halutaan pysyä; vrt. alaviitteeseen 5.

ilmaus (*Pojan [/pojalla] on nälkä/kylmä/ikävä*) tai abstrakti substantiivi kiteytyneessä nesessiivisyyttä ilmaisevassa nominaalirakenteessa (*Minun on määrä lähteä, Jussin oli syytä hävetä*). Irrallisen genetiivin varaan rakentuva omistusrakenne ei näin ollen ole täysin produktiivinen mutta toimii siitä huolimatta monissa erilaisissa omistusta ilmaisevissa konstruktioissa.

Historiallinen syy genetiivirakenteen kyvyttömyyteen ilmaista prototyypistä omistusta saattaa olla suomen kielen ensisijaisen, paikallissijaisen omistusrakenteen ekspansio. Ulkopaikallissijojen ja näistä erityisesti adessiivin varaan rakentuva konstruktio lieenee historialtaan lokaalis-eksistentiaalinen¹⁰. Tätä vanhempi genetiivirakenne on joutunut tekemään tilaa paikallissijarakenteelle ja lieenee vähitellen syrjäytymässä kokonaan; esim. virossa sitä ei enää esiinny. Typologisesti tämänkaltaisissa muutoksissa on aivan yleistä, että uusi ilmaisukeino syrjäyttää vanhan ensin sen ydinalueelta (tässä tapauksessa prototyypistä omistusta ilmaisevasta rakenteesta) mutta vanha ilmaisukeino jatkaa olemassaoloaan perifeerisemmissä tehtävissä.

Todisteita siitä, että genetiivirakenne on suomen kirjakielen olemassaolon aikana väistynyt ulkopaikallissijaisen rakenteen tieltä, löytyy vanhasta kirjasuomesta, mm. Agricolan teoksista. Siellä *-*n*-sijalla näyttää olleen nykykieltä laajempi käyttö habitiivisen suuntasijan asemassa myös omistuskonstruktioiden ulkopuolella (ks. esim. Ojansuu 1909: 122–124), ks. esimerkkejä 19–21.

19. caiki ouat *sinū* woimaliset (Agr. ouat 215223)
(vrt. caicki owat *sinulle* mahdolliset /— S 1642 Mark. 14:36)
20. Mites tadhote ette minun pite *sinū* tekemen (Agr. pite 222311)
(vrt. Mites tadhote että minun pitä *sinun* tekemen? Juu s. 67;
Mitäs tahdot / että minun pitä *sinulle* tekemän? S 1642 Luuk. 18:41)
21. Mite viele *minun* pwtthu (Agr. pwtthu 207610)
(vrt. mitä vielä *minulda* puuttu. S 1642 Matt. 19:21)

Lisäksi, kuten luvussa »Volgalaiskielten genetiivistä» nähdään, genetiivimuotoisen omistajanilmauksen sisältävä verbaalinen omistusrakenne esiintyy produktiivisena nykyisissä volgalaiskielissä. Tämä on peruste olettaa, että irrallisen genetiivin rakenne on aiemmin ollut nykyistä keskeisempi ilmaisukeino mutta itämerensuomessa joutunut syrjäytetyksi.

IRRALLINEN GENETIIVI JA DATIIVIGENETIIVI

Koska irrallisen genetiivin rakenne eroaa syntaktis-semanttisesti sekä genetiiviattribuutirakenteesta että ulkopaikallissijarakenteesta, on syytä kysyä, miksi sen pitäisi ajatella »palautuvan» nimenomaan näistä jompaankumpaan. Sitähän voisi pitää itsenäisenä omistusrakennetyypinä, jolla on omat syntaktiset ja semanttiset käyttöehtonsa. Tällöin genetiivimuotoinen sana voitaisiin tulkita possessiiviseksi adverbiaaliksi (näin esim. Jokinen 1988: 351) joutumatta samalla olettamaan, että tulkinta edellyttäisi sen identtistä käyttä-

¹⁰Ulkopaikallissijojen keskinäinen suhde omistusrakenteissa vaihtelee itämerensuomessa kielittäin; esim. virossa adessiivi on lähes kokonaan syrjäyttänyt ablatiivin ja allatiivin habitiivisesta tehtävästä varsinaisessa omistuskonstruktiossa (vrt. Klaas 1988, Oinas 1993, Huomo 1995).

tymistä ulkopaikallissijaisen habitiiviadverbiaalin kanssa.

Fennistiikan yrityksissä palauttaa irrallisen genetiivin rakenne toisiin konstruktioityyppeihin on merkittävää kyllä jäänyt vähemmälle huomiolle ehkä kaikkein ilmeisin vaihtoehto eli ns. datiiivigenetiivirakenne (tyyppi *Pojan on nälkä*). Datiiivigenetiivin adverbaalisuutta ei liene missään kyseenalaistettu, ja sen tulkinta lohkeamaksi olisi paitsi kielihistoriallisesti outoa myös syntaktisesti mahdotonta, koska tämä johtaisi rakenteisiin, joissa predikaattiosa jää epätäydelliseksi, esim. **Pojan nälkä on* (neutraalipainotteisena). Jos irrallisen genetiivin rakenne [$N_{Gen} + V + N_{Nom} + N_{lok}$] (*Pojan meni sormi suuhun*) kytetään datiiivigenetiivirakenteeseen [$N_{Gen} + V + N_{Nom}$] (*Pojan tuli nälkä*), se on tulkittavissa tämän kompleksiseksi variantiksi, jossa itse omistussuhteen lisäksi omistettavasta entiteetistä ilmaistaan muutakin. Samanlainen käyttö on tyypillistä ulkopaikallissijaan perustuvassa omistusrakenteessa (ks. 17 ja 18).

17. Jussilla on auto.

18. Jussilla on auto tallissa.

Lauseessa 17 ilmaistaan paljas omistussuhde, ja eksistentiaalinen rakenne esittelee samalla omistuksen kohteen (auton) uutena informaationa. Lauseessa 18 pääinformaationa on Jussin ja 'auton tallissa olemisen' välinen suhde. Nimenomaan auton tai tallin omistaminen ei ole edellytys tälle ilmaukselle, sillä se sallii kaikki loogisesti mahdolliset vaihtoehdot: 1) Jussin auto on jossain tallissa; 2) Jokin auto on Jussin tallissa; 3) Jussin auto on Jussin tallissa; 4) Jokin auto on jossain tallissa, ja tämä kokonaisuus liittyy jollain tavalla Jussiin (vrt. *Jussilla on Mikon auto Pekan tallissa*; ks. Huumo 1994: 368).

Yritettäessä korvata lauseiden 17 ja 18 adessiivimuotoja irrallisilla genetiivimuodoilla havaitaan helposti, että tämä onnistuu vain jälkimmäisessä, sillä **Jussin on auto* ei ole kieliopillinen ilmaus, mutta *Jussin on auto tallissa* on. Lisäksi irrallisen genetiivin ja ulkopaikallissijarakenteen välillä vallitsee nytkin se ero, että genetiivi edellyttää varsinaisen possessiivisen suhteen olemassaoloa: lause *Jussin on auto tallissa* ei salli yllä luetelluista neljästä tulkinnasta ainakaan sitä, jossa Jussi ei omista sen enempää autoa kuin talliaakaan.

VOLGALAISKIELTEN GENETIIVISTÄ

Genetiivi esiintyy produktiivisena sijana sekä marissa että mordvassa. Sen käytöt kattavat genetiiviattribuutin tehtävät sekä omistajan ilmaisemisen tehtävän omistusrakenteessa, joka volgalaiskielissä perustuu genetiiviin ja muistuttaa suomen ns. datiiivigenetiivirakennetta. Lisäksi genetiivillä on volgalaiskielissä käyttöjä, joita voidaan semanttisesti pitää lähinnä lokaalisina (Inaba 1996: 106–109).

ADNOMINAALINEN VAI ADVERBAALINEN GENETIIVI?

Genetiivimuotoisten elementtien syntaktisten funktioiden tulkinta on volgalaiskielissä ongelmallinen samalla tavoin kuin suomessakin, sillä genetiivimuotoisen sanan lauseasema vaihtelee, eikä se läheskään aina esiinny omistettavaa ilmaisevan sanan edellä. Vain ma-
▷

rissa tiukka verbiloppuinen sanajärjestys näyttää usein johtavan siihen, että genetiivimuotoinen sana pysyy pääsanansa vieressä ja on luontevasti tulkittavissa genetiiviattribuutiksi, mutta mordvassa, jossa sanajärjestys on vaihtelevampi, genetiivimuotoinen sana sijoittuu herkästi erilleen oletetusta pääsanastaan. Tällöin se on tulkittavissa adverbaaliseksi ja siten genetiivimuotoiseksi adverbiaaliksi. Seuraavassa on esimerkkejä genetiivimuotoisen sanan aseman vaihtelusta; informanttien¹¹ mukaan lausepareilla on kuitenkin sama merkitys.

MdE:

22.	<i>moń</i> minä+GEN	<i>eź</i> ei+3SG+PRET	<i>vačo</i> näлкиinty-	<i>pekem</i> vatsa+SG1PX
22.'	<i>moń</i> minä+GEN 'Minä en nähnyt nälkää' [kirjaimellisesti: 'Minun vatsani ei näлкиintynyt'].	<i>pekem</i> vatsa+SG1PX	<i>eź</i> ei+SG3P+PRET	<i>vačo</i> näлкиinty-
23.	<i>kurok</i> pian	<i>moń</i> minä+GEN	<i>tuji</i> lähte+3SG	<i>poezdem</i> juna+Y1PX
23.'	<i>kurok</i> pian 'Pian minun junani lähtee'	<i>moń</i> minä+GEN	<i>poezdem</i> juna+SG1PX	<i>tuji</i> lähte+3SG

Mordvan ja marin omistusrakenteet ovat sikäli redundantteja, että niissä omistussuhdetta ilmaistaan usein samanaikaisesti sekä genetiiviattribuutilla että possessiivisuffiksilla. Informanttien mukaan näistä keinoista possessiivisuffiksi on primaari, sillä genetiiviattribuutti voidaan jättää possessiivisuffiksia helpommin pois. Eräissä tapauksissa possessiivisuffiksin läsnäolo tai sen puuttuminen voi informanttien mukaan johtaa merkityseroon (23–24)¹².

23.	<i>moń</i> Minä+GEN 'Minulle syntyi tytär'.	<i>čačś</i> synty+3SG.PRET	<i>tejtér</i> tytär+0
24.	<i>moń</i> Minä+GEN 'Minun tyttäreni synnytti'.	<i>čačś</i> synty+3SG.PRET	<i>tejtérem</i> tytär+SG1PX

OMISTUSRAKENNE

Volgalaiskielten omistusrakenteet ovat eksistentiaalistyypisiä konstruktioita, jotka ilmaisevat possessiivisia suhteita (alla esimerkit 25 ja 29). Niissä samoin kuin yllä käsitellyissä irrallisen genetiivin rakenteissakaan genetiivimuotoisen sanan esiintyminen ei ole syntaktisesti pakollista, vaan ensisijainen possessiivisen suhteen ilmaisija on possessiivisuffiksi (esimerkit 26 ja 30). Toisaalta possessiivisuffiksikin voidaan jättää pois, jos genetiivimuoto-

¹¹ Informanttihaastatteluissa on käytetty neljää ersäläistä ja neljää marilaista syntyperäistä informanttia, joita Inaba on haastatellut Turussa vuosina 1995 ja 1996.

¹² Muoto *čačś* voi tosin olla murteittain *čačoms* ('syntyä') että *čačtoms* ('synnyttää') -verbin preteritimuoto.

toinen omistaja on mukana (esimerkit 27 ja 31). Pelkkää habitiivista hallussuolohdetta, johon ei liity varsinaista possessiivista suhdetta¹³, nämä rakenteet eivät pysty ilmaisemaan (esimerkit 28 ja 32); tässä suhteessa ne muistuttavat suomen irrallisen genetiivin varaan rakentuvaa omistusrakennetta. Pelkän hallussuolohdteen ilmaisemiseksi näissä kielissä käytetään postpositiorakenteita (esim. marissa *đene-* ja mordvassa *kece-*postposition varaan rakentuvia). Toisaalta *n-*sijan (ja possessiivisuffiksin) käyttö omistusrakenteissa ei rajoitu elollisen omistajan sisältäviin lauseisiin, vaan genetiivimuotoinen omistaja voi olla näissä kielissä eloton. Esim. lauseen *Autossa on renkaat* voi kääntää kahdella tavalla sen mukaan, kuuluvatko renkaat autoon (mari *Mašinan oraβaže ulo*; mdE *Mašinańt' ulit' čarinzó*) vai ovatko ne auton sisällä (mari *Mašinašte oraβa ulo*; mdE *Mašinasónit' ulit' čarit'*). (Vrt. myös viron adessiivin käyttöön elottomankin omistuksen ilmaisijana, esim. *Autol on kummid.*)

Mari:

25. *mđjđn*   *mašınam*   *ulo*
 minä+GEN   auto+SG1PX   on+3SG
26. *mašınam*   *ulo.*
 auto+SG1PX   on+3SG
27. *mđjđn*   *mašina*   *ulo* [puhek.]
 minä+GEN   auto   on+3SG
- 'minulla on auto'¹⁴
28. (*) *mđjđn*   *tđjđn*   *mašınat*   *ulo*
 minä+GEN   sinä+GEN   auto+SG2PX   on+3SG
 '*Minulla on sinun [omistamasi] auto'
 'Minulla on sinun [lahjoittamasi] auto'

MdE:

29. *moń*   *ulí*   *mašınam*
 minä+GEN   on+3SG   auto+SG1PX
30. *mašınam*   *ulí*
 auto+SG1PX   on+3SG
31. *moń*   *ulí*   *mašina*
 minä+GEN   on+3SG   auto
- 'minulla on auto'
32. (*) *moń*   *ulí*   *toń*   *mašınat*
 minä+GEN   on+3SG   sinä+GEN   auto+SG2PX
 '* Minulla on sinun [omistamasi] auto'
 'Minulla on sinun [lahjoittamasi] auto'

¹³ Samanlainen tilanne vallitsee permiläiskielissä ja unkarissa. Näiden kielten paikallissijat eivät ota kantaa siihen, onko suhde habitiivinen vai possessiivinen, vaan possessiivisuus on logiikan varassa.

¹⁴ Rakenteiden perusmerkitys on sama; niiden pragmaattinen funktio kuitenkin vaihtelee sen mukaan, mitä halutaan korostaa (vrt. MINULLA on auto, minulla on AUTO jne.).

Koska volgalaiskielten genetiivi samoin kuin suomen genetiivi ilmaisee pysyvää possessiivista suhdetta, ei senkään yhteydessä spatiaalista siirtymää ilmaisevan predikaation käsitettä implikoivan omistussuhteen lakkaamista (vrt. lukuun Irrallinen genetiivi ja omistuskonstruktio). Lisäksi volgalaiskielten omistusrakenne on verbinvalinnaltaan selvästi suomen omistusrakennetta rajallisempi: ainoastaan 'olla'-verbi (ersämordvassa *ul'ems*, marissa *ulas*) käy niiden predikaatiksi. Toisaalta volgalaiskielissä raja omistusrakenteen ja suomen irrallista genetiiviä muistuttavien tapausten välillä on epätarkka. Muunlaisen verbin yhteydessä omistussuhdetta ilmaistaan yleensä postpositiorakenteella.

VOLGALAISKIELTEN GENETIIVI LOKAALISESSA KÄYTÖSSÄ

Edellisiä esimerkkejä väljempi suhde on genetiivimuotoisen sanan ja subjektin välillä seuraavissa:

MdE:

33. *mińek rustned'e lamo*
me+GEN venäläinen+MON+ABL paljo(n)
'Meillä päin [»meidän»] venäläisiä on paljon'
34. *Mińek sajńit' kavtońit'kak, natoj kolmojak*
me+GEN ottaa+3PL kaksi vaimo+PL+kin jopa kolme+kin
'Meillä päin [»meidän»] otetaan kaksi vaimoa, jopa kolmekin'.

Esimerkit ovat kiinnostavia sekä syntaktisesti että semanttisesti. Syntaktisesti niitä ei voida luokitella ainakaan lohkeamiksi, sillä niissä genetiivimuotoiselle sanalle ei ole osoitettavissa pääsanaa, josta se olisi lohjennut. Semanttisesti genetiivimuotoinen sana muodostaa näissä esimerkeissä kehyksen tai viitepisteen, johon loppuosa predikaatiosta kytkeytyy. Niiden on yleensä ilmaistava jonkinlaista yhteisöä (esim. maata, kylää, heimoa tai perhettä). Suomen nykykielessä vastineena toimisi adessiivin sisältävä rakenne; murteista on tavattu myös *n*-sijaan perustuvaa rakennetta (ks. Latvala 1894: 22; Kangasmaa-Minn 1966: 58).

POSSESSIIVISUFFIKSIT JA OMISTUSRAKENTEEN ARVOITUS

Yllä on käynyt ilmi, että vaikka genetiivi esiintyy niin suomen kuin volgalaiskieltenkin verbaalisissa omistusrakenteissa, sen käyttöä koskevat syntaktis-semanttiset rajoitukset ovat näissä kielissä erilaisia. Suomessa genetiivi on syrjäytynyt kaikkein prototyypisimmästä omistuskonstruktioista, jossa ilmaistaisiin konkreettisen olion omistus (*Pojan on pallo); volgalaiskielissä genetiivin käyttö rajoittuu nimenomaan 'olla'-verbin sisältäviin omistusrakenteisiin. Yhtäläinen piirre suomelle ja volgalaiskielille on se, että adverbaalisen genetiivin varaan rakentuva omistusrakenne näyttää molemmissa edellyttävän varsinaisen possessiivisen suhteen vallitsemista omistajan ja omistettavan välillä; pelkkää habitiivista suhdetta ei ilmaista genetiivirakenteella.

Suomalais-ugrialaisten kielten omistusrakenteissa omistuksen ilmaisukeinona esiintyy genetiiviattribuuttia yleisemmin possessiivisuffiksi. Monet kielet käyttävät possessiivisuffiksia sekä nominaalisissa että verbaalisissa omistusrakenteissaan. Suomen yleiskielessä se esiintyy nominaalisessa omistusrakenteessa vain persoonapronominien yhteydessä (*minun taloni* ja *hänen talonsa* vs. *Pekan talo*); verbaalisessa, irrallisen genetiivin varaan rakentuvassa omistusrakenteessa possessiivisuffiksi on valinnainen elementti. Suomen kielen ensisijaisessa, paikallissijojen varaan rakentuvassa omistusrakenteessa possessiivisuffiksi taas ei ole koskaan pakollinen, ja mikäli se esiintyy, se tuo lauseeseen merkityslisän, joka muuten puuttuisi (vrt. lukuun Irrallinen genetiivi ja omistuskonstruktio). Suomen irrallisen genetiivin systeemissä on lisäksi se merkittävä piirre, että possessiivisuffiksia ei käytetä silloinkaan, kun yksinkertainen omistusrakenne olisi mahdollinen (esim. *Minun on nälkä* (*nälkäni) / *kylmä* (*kylmäni) / *ikävä* (*ikäväni)), vaan ainoastaan monimutkaisissa konstruktioissa, joissa omistettavasta annetaan omistussuhteen lisäksi muu predikaatio (ks. 35–40).

35. Minun on käsi/kätteni niin kipeä.
36. Minun tuli tikku/?tikkuni sormeen/sormeeni.
37. Minun kuoli kissa/kissani.
38. Sinun oli selkä/selkäsi silloin niin kipeä.
39. Pojan on selkä/*selkänsä niin kipeä.
40. Miehen on auto/*autonsa rikki.

Volgalaiskielten omistusrakenteissa possessiivisuffiksi on keskeisempi omistuksen ilmaisukeino kuin suomessa, mutta sielläkin sen käyttö on vaihtelevaa. Esimerkiksi marissa (vrt. esimerkkeihin 25–31) possessiivisuffiksi voi yksinäänkin ilmaista koko possessiivisen suhteen; toisaalta se voi esiintyä myös silloin, kun omistajaa ilmaistaan erillisellä genetiivimuodolla. Volgalaiskielten lisäksi possessiivisuffiksit ovat suomalais-ugrilaisista kielistä käytössä permiläiskielten sekä vogulin ja unkarin omistusrakenteissa (Koizumi 1994: 236–241).

Jos omistuksen ilmaisukeinojen levikkiä käytetään kriteerinä, on vahvoja perusteita katsoa possessiivisuffiksillinen rakenne genetiivirakennetta alkuperäisemmäksi, sillä possessiivisuffikseja esiintyy lähes kaikissa uralilaisen kielikunnan kielissä (poikkeuksena esim. viro). Niiden käyttö kuitenkin vaihtelee; joissain kielissä ne esiintyvät yksinomaan omistuksen ilmaisijoina, joissain kielissä ne toimivat tässä tehtävässä genetiivin rinnalla.

Possessiivisuffiksin ja genetiivin käytössä esiintyy eroja myös kielten sisällä, nominaalisten ja verbaalisten omistusrakenteiden välillä. Obinugrialaisten kielten nominaalinen omistusrakenne on tyyppiä $N_{\text{Nom}} N_{\text{Px}}$, siis ikään kuin *mies talonsa* (Kulonen 1993: 75; Koizumi 1994: 26–28), mutta niiden verbaalinen omistusrakenne perustuu erityiseen *habere*-verbiin, jonka rinnalla tosin vogulissa käytetään nominatiivimuotoisen omistajan ilmauksen sisältävää ’olla’-verbillistä rakennetta (Kangasmaa-Minn 1993: 52). Unkarissa omistajaa ilmaistaan sekä nominaalisessa että verbaalisessa rakenteessa historiallisesti nuorella datiivisijalla; tämän lisäksi omistettavaa ilmaisevaan sanaan tulee possessiivisuf-

▷

fiksi. Permiläiskielissä omistaja merkitään verbaalisessa rakenteessa erityisellä *l*-sijalla, ns. adessiivi-genetiivillä. Sama *l*-sija vaihtelee nominatiivin kanssa omistajan merkitsimenä nominaalisessa omistusrakenteesta (Kangasmaa-Minn 1993: 52; udmurtin omistusrakenteesta ks. Suihkonen 1990: 146–147).

Jos possessiivisuffiksillinen rakenne katsotaan omistuksen ilmaisekeinoista alkupe-
räiseksi, on samalla katsottava, että omistusrakenne on historiallisesti muuttunut eniten
itämerensuomessa ja lapissa, joiden omistusrakenteista possessiivisuffiksit ovat väistymäs-
sä. Muutoksen syy voi olla näiden kielten ensisijainen verbaalinen omistusrakenne, joka
perustuu paikallissijoihin. Jos paikallissijaisten omistajanilmausten katsotaan palautuvan
puhtaasti lokaalisiin elementteihin (ks. esim. Alhoniemi 1975: 16), on possessiivisuffik-
sin puuttuminen ainakin verbaalisesta omistusrakenteesta ymmärrettävää, sillä lokaalisessa
rakenteesta possessiivisuffiksia ei liene alkujaankaan ollut (esimerkit 41–42).

41. Lattialla on rukki/(?rukkinsa).
42. Pöydällä on kirnu/(?kirmunsa).

Ulkopaikallissijaisen rakenteen kehitys omistusrakenteeksi on yleensä selitetty siten, että
elollistarkoitteeseen nominiin liittyessään sija alettiin käsittää habitiiviseksi tai possessii-
viseksi (43)

43. [*Setä-l(A)-nA >>] sedällä on peltoja.
1: Sedän luona t. kotona on peltoja.
2: Sedän omistuksessa on peltoja.
(Ks. Anttila ja Uotila 1984: 127.)

Ulkopaikallissijoihin perustuva rakenne lienee sittemmin valloittanut ensisijaisen omis-
tusrakenteen tehtävän genetiiviin perustuvalta rakenteelta. Osasyynä tähän on saattanut
olla ulkopaikallissijasysteemin tehokas kyky ilmaista possessiivisten suhteiden suunta-
suutta ja toisaalta *-n-suffiksin tehtävien moninaisuus, jota on ilmeisesti lisännyt äänteen-
muutoksen *-m > *-n aiheuttama akkusatiivin muuttuminen genetiivin näköiseksi, mikä
on lisännyt suffiksin funktionaalista kuormitusta (ks. Huumo 1995: 67, 70).

LOPUKSI

Edellä olemme esittäneet muutamia huomioita genetiivin syntaktis-semanttisesta käyttäy-
tymisestä lähinnä suomessa ja volgalaiskielissä. Olemme koettaneet osoittaa, että gene-
tiivin adverbaalinen käyttö ei koostu erikoistapauksista vaan on laajaa ja produktiivista
huolimatta siitä, että suomessa ulkopaikallissijainen omistusrakenne on ilmeisesti jo pit-
kään tunkenut genetiiviin perustuvaa rakennetta syrjään. Koska adverbaalista genetiiviä
esiintyy myös volgalaiskielissä, olemme katsoneet epäluontevaksi sen ajatuksen, että si-
jan alkuperä olisi ollut pelkästään adnominaalinen. Oikeampaan osuneena pidämme Mikko
Korhosen (1991) näkemystä, jonka mukaan sija oli alun perin latiivi ja kehittyi tästä sitten
kieliopillistumisen tietä dativiin funktion kautta adnominaaliseen genetiivin tehtävään.
Korhosen näkemystä puoltanee sekin seikka, että omistajaan ja omistettavaan viittaavien
sanojen erottaminen toisistaan on suomalais-ugrilaisissa kielissä ylipäätään varsin tyypil-

listä; esim. unkarin possessiivinen datiiivi esiintyy lauseessa herkästi erillään omistettavaa ilmaisevasta sanasta, esim. *nekem is elhalt a bal karom* 'minunkin puutui vasen käsi-varteni' (ks. myös Szabolcsi 1992: 99–100).

Olemme esittäneet syntaktisia ja semanttisia perusteluja irrallisen genetiivin rakenteen ns. lohkeamatulkintaa vastaan sekä perustelleet näkemystä, jonka mukaan omistettavaa ilmaisevasta sanasta erillään esiintyvän genetiivimuodon sisältäviä rakenteita tulisi pitää suomen kielessä itsenäisenä omistuskonstruktioyppinä. Se kytkeytyisi tällöin kompleksisena tapauksena yksinkertaiseen, ns. datiiivigenetiivin varaan rakentuvaan omistuskonstruktion (*Pojan tuli nälkä, Jussin kuoli isä*). Näiden suhde muistuttaa yksinkertaisen omistusrakenteen (*Pojalla on kirja*) ja kompleksisemmän variantin (*Pojalla on kirja laukussa*) suhdetta, vaikka genetiivirakenne on arkaainen ja ilmeisesti väistymässä paikallissijarakenteen tieltä.

AINESLÄHTEET

- Agr = Mikael Agricolan teokset I–III & Tekstien selvennys. Uudistettu painos. WSOY, Porvoo 1987.
- Index = Index Agricolaensis I–II. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 11, Helsinki 1980.
- Juu = Paavali Juusten: Se Pyhä Messu. Somen kielen ei Pauin Mutta pyhän Euangeliumin ia Christilisen Seuracunnan tauan iälken. Stockholmis 1575. Toimittanut ja jälkikirjoituksella varustanut Martti Parvio. Näköispainos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1978.
- LA = Lauseopin arkisto. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- S 1642 = BIBLIA, Se on: Coco Pyhä Ramattu / Suomexi. Pääramattu / Hebrean ja Grecan jälken: Esipuhetten / Marginaliain / Concodrantiaain / Selitösten ja Registerein Cansa. Präntätty Henrich Keisarilda, Tukholma 1642. Näköispainos. WSOY, Porvoo 1971.
- S 1685 = BIBLIA, Se on Coco Pyhä Raamattu Suomexi / Wastudest ojettu Alcuramattu / Hebrean ja Grecan jälken: Esipuhette Marginaliain / Concordantiaain ja Registerein cansa. Präntätty Cuningalliseld Kirjain Pränttjäldä JOHAN Winterildä, Turku 1685.

KIRJALLISUUSLÄHTEET

- ALHONIEMI, ALHO 1975: »Eräistä suomen kielen paikallissijojen keskeisistä käyttötavoista». – Sananjalka 17 s. 5–24.
- 1992: Mordvan sijasynekretismistä. – Sananjalka 34 s. 33–45.
- ANTTILA, RAIMO – UOTILA, EEVA 1984: Finnish *ovela* 'sly, cunning' and the Baltic Finnic outer local cases. – Ural-Altische Jahrbücher 56 s. 121–128.
- BARTENS, RAIJA 1996: Über die Deklinationen im Mordwinischen. – Finnisch-Ugrische Forschungen 53 s. 1–113.

▷

- COLLINDER, BJÖRN 1960: Comparative grammar of the Uralic languages. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: Nykysuomen lauseoppia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- HEINE, BERND (tulossa): Possession: Cognitive sources, forces, and grammaticalization. Cambridge University Press, Cambridge.
- HUUMO, TUOMAS 1994: Lokaalisen ja habitiivisen adverbiaalain vaikutusalaosuhteet eksistentiaalilauseessa. – Virittäjä 98 s. 357–376.
- 1995: Paikallissijan kieliopillistuminen datiivi-genetiivin funktioon: uralilaisen *n*-sijan ja itämerensuomalaisen adessiivin kehityksen vertailua. – Sananjalka 37 s. 55–79.
- INABA, NOBUFUMI 1996: Suomen kielen lausetyyppikuvaukseen liittyviä ongelmia. Suomalainen 'oleminen' ja suomalainen 'omistaminen'. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- ITKONEN, ERKKI 1966: Kieli ja sen tutkimus. WSOY, Helsinki.
- 1968: Zur Frühgeschichte der lappischen und finnischen Lokalkasus. Congressus secundus internationalis fenno-ugristarum. Helsinki 23.–28. VIII 1965. Pars I s. 202–211.
- JOKINEN, KRISTIINA 1988: Suomen substantiivilausekkeen rakenne. – Virittäjä 90 s. 348–375.
- KANGASMAA-MINN, Eeva 1966: Adverbaalisesta genetiivistä. – Sananjalka 8 s. 39–63.
- 1972: Genetiivin funktioista. – Sananjalka 14 s. 27–35.
- 1973: Genitiv und Lativ, Adjektiv und Plural. – Finnisch-Ugrische Forschungen 40 s. 74–87.
- 1993: Suomalais-ugrilaiset omistussuhteet. – Sirkka Saarinen, Jorma Luutonen & Eeva Herrala (toim.), Systeemi ja poikkeama. Juhlakirja Alho Alhoniemen 60-vuotispäiväksi 14.5.1993 s. 46–54. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 42. Turku.
- KLAAS, BIRUTE 1988: Indirektne objekt. – Keel ja kirjandus 1988/1 s. 37–42.
- KOIZUMI, TAMOTSU 1994: Uralic Syntax. Daigakushorin, Tokyo.
- KORHONEN, MIKKO 1981: Johdatus lapin kielen historiaan. SKS, Helsinki.
- 1988: The history of the Lapp language. – Denis Sinor (toim.) The Uralic languages: Description, history and foreign influences s. 264–287. E. J. Brill, Leiden.
- 1991: Remarks on the structure and history of the Uralic case system. – Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja 83 s. 163–180.
- KULONEN, ULLA-MAIJA 1993: Johdatus unkarin kielen historiaan. SKS, Helsinki.
- LATVALA, SALU 1894: Lauseopillisia havaintoja Luoteis-Satakunnan kansankielestä. Yli-painos aikakauskirja »Suomesta». SKS, Helsinki.
- NIKANNE, URPO 1990: Possessiivinen kenttä. – Pentti Leino, Marja-Liisa Helasvuo, Petri Lauerma, Urpo Nikanne & Tiina Onikki (toim.), Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa s. 183–199. Kieli 5. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- OINAS, ZSUZSANNA 1993: Mõnest eesti ja soome possessiivtarindist. – Keel ja kirjandus 1993/9 s. 537–542.
- OJANSUU, HEIKKI 1909: »Mikael Agricolan kielestä». Suomi IV: 7: I. SKS, Helsinki.

- PENTTILÄ, AARNI 1963: Suomen kielioppi. WSOY, Porvoo.
- RAVILA, PAAVO 1941: Über die Verwendung der Numeruszeichen in den Uralischen Sprachen. – Finnisch-ugrische Forschungen XXVII s. 1–136.
- RÉDEI, KÁROLY 1988: Geschichte der permischen Sprachen. – Denis Sinor (toim.), The Uralic languages: Description, history and foreign influences s. 351–394. E. J. Brill, Leiden.
- SETÄLÄ, E. N. 1884: Suomen kielen lauseoppi. Kouluja varten. Toinen, muutettu painos. K. E. Holmin kustannuksella. Helsinki.
- 1973: Suomen kielen lauseoppi. Kuudestoista painos. Tarkistanut Matti Sadeniemi. Otava, Helsinki.
- SUIHKONEN, PIRKKO 1990: Korpustutkimus kielitypologiassa sovellettuna udmurttiin. Suomalais-Ugrilaisen seuran toimituksia 207. Helsinki.
- SZABOLCSI, ANNA 1992: A birtokos szerkezet és az egzisztenciális mondat. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- VILKUNA, MARIA 1989: Free word order in Finnish: Its syntax and discourse functions. SKS, Helsinki.

LOOSE GENITIVES AND THE PROBLEM OF POSSESSIVE CONSTRUCTIONS

An oft-repeated assumption in diachronic studies of Finno-Ugric languages is that the Finno-Ugric proto-language possessed a genitive case with the ending **-n*. The genitive supposedly served an adnominal syntactic function as the case of noun modifiers (genitive attributes). It has also been assumed that the proto-language possessed another case with a similar ending (**-n*), the lative, the syntactic function of which was adverbial, i.e. verb-modifying. The picture is further complicated by the existence of the formally identical instructive case, which has been etymologically connected with the genitive but nevertheless served a verb-modifying function. In Korhonen (1991), this traditional view was questioned and an alternative explanation offered, which proposed that the genitive in fact developed from the lative case via an intermediate stage where its function was that of dative; only later did it acquire the function of genitive and change from an adverbial into an adnominal case.

The article examines the genitive case from the viewpoint of possessive constructions. In the present-day Finno-Ugric languages, the function of the genitive in indicating possession is twofold. On the one hand, it has the adnominal function of genitive attribute (directly connected with the old **-n* genitive) in the Baltic-Finnic languages and in Lapp (Sami), Mordvin and Mari; on the other hand, it has special uses in verbal possessive constructions where a noun in the genitive case, indicating possessor, is separated by other constituents of the sentence from the noun indicating possessee. The writers refer to the latter type as the 'loose genitive'. To

▷

illustrate the loose genitive construction, consider the following Finnish examples: (a) *Elmeri+n lompakko putosi järve+en* [Elmer+GENITIVE wallet fell lake+ILLATIVE], (b) *Elmeri+n putosi lompakko järve+en* [Elmeri+GENITIVE fell wallet lake+ILLATIVE]. Both are possible expressions for 'Elmer's wallet fell into the lake'. In (b), the genitive is separated from its supposed head by the verb and is thus a loose genitive. In modern Finnish, the construction used in (b) is not perfectly productive because it is primarily used with the external locative cases (the adessive, the ablative and the allative). Furthermore, the genitive in this function is considered archaic and its use is constrained. It cannot, for instance, be used in expressing the most prototypical of possessive relations, the possession of a concrete entity: **Elmeri+n on talo* [Elmer+GENITIVE is house] is impossible and has to be expressed as *Elmeri+llä on talo* [Elmer+ADESSIVE is house], 'Elmer has a house'.

The article examines the uses of the loose genitive in Finnish, Mari and Mordvin. Evidence is produced in support of the argument that both the adnominal and the adverbial uses of the genitive are historically old, and the writers present an argument against the traditional view that the loose genitive is a historically young variant of the genitive attribute construction. According to this traditional view, the loose genitive came into being as a consequence of subject-verb inversion, where the verb was moved into the position between the genitive attribute and its head, the subject. It is shown, however, that the loose genitive is not always semantically connected with the subject of the sentence but is instead often connected with other nominal elements. Furthermore, the use of the loose genitive is semantically constrained to complex expressions of proper possession where the genitive ending is connected to an animate noun. The genitive attribute, on the other hand, can serve a much wider range of semantic functions, not all of which can be classified as possessive.

The situation is similar in Mordvin and Mari, where the genitive form, indicating possessor, can either be located next to the word indicating possessee, or be separated from it. In these two languages the loose genitive is more productive than in Finnish: it is the primary way of indicating possession in both adnominal and adverbial possessive constructions. Moreover, unlike Finnish, in these languages the loose genitive is used even in the most prototypical possessive constructions where only possession of a concrete entity is indicated. The article adopts the view that this duality of uses for the genitive is evidence of its adverbial background, and supports Korhonen's hypothesis that the origin of the genitive was as an adverbial case. ■

Kirjoittajien osoite (address):

Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, suomen kieli,

20014 Turun yliopisto

Sähköposti: *thuumo@Utu.Fi, ninaba@Utu.Fi*